

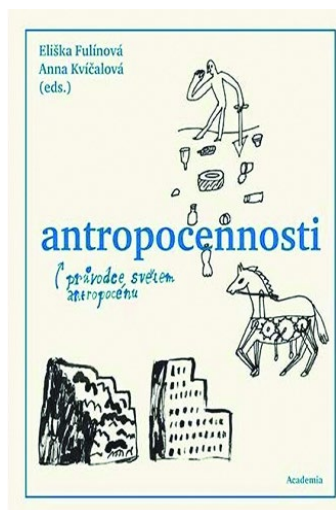
Eliška Fulínová – Anna Kvíčalová (eds.):

Antropocénnosti: průvodce světem antropocénu

Praha: Academia, 2024, 328 s.

Antropocén je témou, ktorá kladie požiadavku na nové výskumné prístupy a mimoriadnu vnímavosť voči komplikovaným vzťahom ľudského a mimoludského sveta. Vedecká monografia *Antropocénnosti: průvodce světem antropocénu* (2024), je dôkazom toho, že je možné vystúpiť z tradičných foriem uvažovania a spracovať túto tému originálnym spôsobom. Dvadsaťjeden autorov z transdisciplinárneho výskumného kolektívu Centra pro teoretická studia v Prahe, vytvorilo v poradí druhú spoločnú vedeckú monografiu, ktorá sa zaoberá problematikou antropocénu. Táto publikácia nadväzuje výskumom na úspešnú a rozsiahlu kolektívnu vedeckú monografiu *Antropocén* (2020) a je možné povedať, že obsahovou kvalitou jej nezostáva nič dlžná.

Autori si dali za úlohu aspoň čiastočne prekročiť prah teoretickej zložitosti antropocénu a priblížiť ho čitateľovi prostredníctvom každodennej skúsenosti. Pomocou predstavenia nového spôsobu myslenia o antropocéne a sprostredkovania tzv. „dvadsiatich troch stretnutí antropocénneho druhu“ (s. 15), poukazujú na to, že: „Antropocén je perspektíva, reflexia, (staro)nový spôsob, ktorým vnímame to, ako spolu veci súvisia ... ako sa s vecami stretávať, ako ich vidieť a prežívať v ich vzťahovom bytí“ (s. 22). Spôsob, akým autori pracujú nielen s pojmom antropocén, ale predovšetkým s tým, čo všetko je možné za antropocén a antropocénne vzťahy považovať, je inovatívny a vzhľadom na zahraničné publikácie, ktoré sa venujú antropocénu, aj jedinečný. Autori sa nesnažia zamlčať náročnosť problematiky, dôraz však kladú na to, že na antropocén sa nemusí v odbornej literatúre nahliadať len ako na prísne vedecký koncept. Takýto postoj im umožňuje odhaľovať to, čo na prvý pohľad nevykazuje

priamu súvislosť alebo je včlenené do komplikovaných a nezrozumiteľných vzťahov. Príčinou tejto nezrozumiteľnosti je to, že antropocén je často chápaný ako apokalyptická vízia budúcnosti, ktorá vznikla spojením šoku z uvedomenia si rozsiahleho vplyvu ľudskej činnosti na planétu Zem a neexistencie jednoznačného riešenia. Cieľom autorov je preto poskytnúť novú perspektívu, ktorá by mohla poukázať na to, že „aj v súčasnom antropocénnom svete je možné konať rozumne a žiť zmysluplný život, pokiaľ prijmem hranice našich možností, naučíme sa žiť s mnohoznačnosťou a neistotou, a prestaneme sa upínať k objaveniu definitívnych ‚riešení‘, pretože ľudskú existenciálnu situáciu s jej bytostne vnútornou rozporuplnosťou a konfliktnosťou ‚vyriešiť‘ jednoducho nejde“ (s. 18). Okrem uvedeného, jedinečnosť monografie podčiarkuje zavedenie nového pojmu *antropocénnosti*.

Podľa autorov, „[a]ntropocénnosti sú prekvapivé portréty, obrazové a esejistické, ktoré predstavujú bežné i menej obvyklé predmety ako uzlíky v pradene typicky antropocénnych vzťahov“ (s. 16). Ďalej by tento pojem mal označovať „rôzne entity, ktoré je ťažké jednoznačne roztriediť do tradičných kategórií“ (s. 17). Môžu to byť „artefakty, prírodniny i miesta ... s dôležitým prvkom spontaneity a nepredvídateľnosti, a predsa zároveň pevne spojené s účelovo orientovanou ľudskou činnosťou“ (s. 17). Ide o špecifické entity, ktoré zachytávajú to, čo v antropocénnom svete rýchlo mizne a vykresľujú obrysy toho, čo ešte len vzniká.

Publikácia je rozdelená na šesť tematických okruhov: V krajine; Artefakty a vynálezy; Jedlo; Symbolické svety; Technika a Ľudská prirodzenosť; Obludy. Každá sekcia je zakončená jedným príspevkom, o ktorom by sa na prvý pohľad dalo povedať, že tam obsahovo nepatrí. Po hlbšom preštudovaní sa však ukáže, že autorským zámerom je narušiť pocit jednoliatosti, respektíve uzavretosti do jedného celku. Zároveň preskupenie jednotlivých antropocénností a ich opätovná analýza pod odlišným tematickým okruhom by mala upozorniť na nové vzťahy a súvislosti.

V prvej časti publikácie je pozornosť venovaná *antropocénnym útvarom*, ktoré vyvstávajú z uznania prepletenia človeka a „prírody“. V antropocénnom svete sa už totiž ťažko hľadá niečo úplne pôvodné a podľa J. Pracha: „O tom, ako vyzerala krajina nížin a pahorkatín osídlených už v praveku, nám nahliadnutie cez plot pralesa nepovie nič“ (s. 30). Hlavnou otázkou príspevku *Starý strom v lese* je: Nakoľko je „prírodne“ autenticky starý strom v lese, keď jeho okolie neustále manažujeme? O antropogénnych premenách krajiny môže podať vlastnú výpoveď aj niečo tak triviálne ako *jama*, ktorá zostala po stavbe

malej elektrárne v nive rieky Berounky. Podľa V. Cílka táto *jama* odкрýva začiatky antropocénu, ktorý je hlboko vpísaný v riečnom sedimente. Prostredníctvom nej sme svedkami ľudskej histórie – osídlenia, poľnohospodárstva, hladomorov či éry vzniku parných strojov. Ďalšia antropocénnosť v podobe *ľadopádu* upozorňuje na otázky: Ako vieme určiť čo je antropocénne? Akú mierku alebo škálu k tomu využiť? Nad týmto problémom sa zamýšľa J. Smyčka. Fenomén *ľadopádu*, ktorý vzniká za prirodzených klimatických podmienok je tu však vytvorený výtokom z čističky ľudskeho odpadu. Vytvoriť si tak úsudok, či ide o antropocénny útvar je v prípade *ľadopádu* omnoho jednoznačnejší ako v prípade *jazierka Triangl*, o ktorom uvažuje A. Pauknerová. Ide o tzv. mestskú divočinu, ktorá vznikla ľudskou činnosťou a vytvára zdanlivý dojem pôvodnosti, ktorý je však previazaný s nevyhnutnou podmienkou opätovnej ľudskej starostlivosti. Prvú časť knihy uzatvára príspevok Z. Konopáska a C. Říhu o *letáčikoch*. Antropocénnosť, ktorá neinformuje o ochrane prírody, ako by sa dalo predpokladať, ale skôr o zachovaní krajinej špecificity spôsobom, ktorý predovšetkým vyhovuje človeku (s. 76).

Ceruzka je antropocénnosť, na ktorú upozorňuje M. Hudík v ďalšej časti zameranej na artefakty a vynálezy. Nástroj a výsledok ľudskej tvorivosti, ktorý je vyrábaný z prírodných zdrojov (grafitu a dreva) poukazuje na axiologický paradox antropocénu. Cena tohto spotrebného tovaru nezodpovedá skutočnej hodnote jeho environmentálneho dopadu. Príkladom antropocénnosti je podľa J. Tureka aj *dýka*. Tento artefakt symbolizuje nielen ľudskú vynaliezavosť, ale aj schopnosť realizovať mocenské praktiky (boj, zabíjanie a vojna) ako voči neľudským entitám, tak predovšetkým voči príslušníkom vlastného druhu. Veľmi zaujímavý je pohľad P. Pokorného na fľašku od Coca-Coly z roku 1943, ktorú našiel v blízkosti medzinárodného letiska Narsarsuaqu v Grónsku. Fľaška celosvetovo známeho nápoja, symbolu konzumnej spoločnosti či zdroja „identity amerických vojakov“ (s. 121), sa v tomto príspevku mení na antropocénnosť, ktorá vypovedá o vojenskej histórii, vedeckom výskume – environmentalizme a environmentálnej prítomnosti.

V tematickej časti o jedle P. Meduna, R. Haluzík, P. Tureček, R. Figura, M. Ajvaz a A. Pokorná analyzujú spôsoby, akými si človek prostredníctvom rôznych techník, strojov a nástrojov nielen zaobstaráva potravu, distribuuje ju a konzumuje, ale aj to, ako lokálne potraviny vstupujú na globálny trh a zabezpečujú ďalšie potreby, ako napríklad bývanie. Zatiaľ čo *brázda* je antropocénnosťou, ktorá symbolizuje život, ale aj schopnosť ľudskeho druhu využívať pôdu, *kuriatka* sú skôr antropocénnosťou smrti a zanesenia antropogénnych zá-

rezov v zemi pozostatkami skonzumovaných tiel zvierat. Kultúrna rozmanitosť stolovania nie je ničím novým, až kým sa nepozrieme na *jedáľenské paličky*, známe skôr ako *čínske paličky*, cez optiku antropocénu. Ukáže sa, že sú inkluzívnym nástrojom, ktorý dokázal prepojiť modernu s archaickým svetom (s. 177). K paradoxom antropocénu patrí aj snaha nájsť tú správnu potravinu či správne stravovacie návyky. Podľa A. Pokornej „túžime po jednoduchosti života lovcov-zberačov, ale nakoniec nám zostáva len plastové vrečko s paleomüsli“ (s. 188).

Symbolické svety, na ktoré upriamujú pozornosť P. Tureček, I. Šimová, J. Turek a Z. M. Kostičova, sú sprítomnené antropocénnosťami v podobe prírodných alebo umelých hornín. Svoju antropocénnu podobu nadobudli nielen spôsobom ich opracovania, premiestňovania v čase a priestore, tvarovania či starostlivosti, ale predovšetkým prostredníctvom schopnosti vytvárať obraz mnohorozmernosti antropocénneho sveta, vyvolávajúc zvláštne protichodné pocity túžby zaujímať sa, starať sa alebo odstúpiť, či ponechať tak.

K téme antropocénu neodmysliteľne patrí aj pohľad na techniku a ľudskú prirodzenosť, ktorý je zachytený v rovnomennej a predposlednej kapitole knihy. V tejto časti sú antropocénnosťami predmety, ktoré narúšajú alebo stierajú hranicu medzi prirodzeným a umelým, a tým čo sa považuje za (ne)normálne. Celú sekciu príspevkov vystihuje otázka: „Ako by mohli vyzerať hranice antropocénu?“ (s. 250), ktorú kladie A. L. Šizling v príspevku o *Sextante*. Na otázku hraníc nadväzuje J. Makovský príbehom o *Descartovej dcére*, ktorá bola i nebola a ešte stále je, čím chce poukázať na vznik vedeckého obrazu sveta a vzťah človeka k sebe samému, k prírode a jeho vlastným výtvorom. S myšlienkou posunu vnímania hraníc prirodzenosti súvisí príspevok A. Kvíčalovej o *naslúchadle*. Prístroj, ktorý neumožňuje len zmierniť následky toho, keď príroda neodviedla – vzhľadom na ľudskú optiku (ne)normálnosti – svoju prácu ako mala, ale stelesňuje posunutie hraníc vo vnímaní prirodzenosti ľudského tela (s. 280). Ilúziu hraníc a úniku môže predstavovať aj malá tabletká *xanaxu*, ktorá sa môže podľa I. Loginova považovať za antropocénny objekt v konfliktnom zmysle farmakologického „riešenia“ environmentálnej úzkosti, žiaľu a osobnej zodpovednosti, a vlastnej škodlivosti pre životné prostredie.

Záver knihy pozostáva z dvoch príspevkov, ktoré podčiarkujú rozmanitosť ako antropocénu, tak aj jeho antropocénností. Kým prvý príspevok – *vorvaň* – vlastne o antropocénnosti ako takej nie je, tak druhý príspevok je napísaný formou, v ktorej samotná antropocénnosť, v podobe *tukovca*, rozpráva svoj vlastný príbeh. To, čo spája tieto dva príspevky je reflexia nezamýšľaných

dôsledkov ľudskej činnosti a jej vedľajších produktov, ktorých reflexia neodmysliteľne patrí k problematike antropocénu.

Katarína Podušelová

Tento príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0110/24 Úlohy politickej filozofie v kontexte antropocénu II.

Katarína Podušelová
Filozofický ústav SAV, v. v. i.
Oddelenie environmentálnej filozofie
Klemensova 19
811 09 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: katarina.poduselova@savba.sk
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6941-3995>